

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії

Особливості перекладу стратегій ввічливості японської мови

(на прикладі роману Ето Морі «Різнобарв'я»)

*Кваліфікаційна робота
на здобуття ОС «Бакалавр»
здобувача першого рівня вищої освіти
IV року навчання (денна форма)
Спеціальності 035 – філологія
Спеціалізація 035.06 східні мови та
літератури (переклад включно)
ОП «Японська мова і література
та переклад, англійська мова»*

Сиренко Даниїла Ігоровича

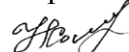
Науковий керівник:

к. філол. н., доц. Гаєвська О.В.

Рецензент:

к. філол. н., доц. Кузьменко Ю.С.

«Допущено до захисту» Протокол
засідання кафедри Мов і літератур
Далекого Сходу та Південно-
Східної Азії
Протокол № 11 від 24 травня 2023 р.
Завідувач кафедри доц. Ісаєва Н. С.

КИЇВ 2023

ПЛАН

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У СУЧАСНОМУ ЯПОНОЗНАВСТВІ.....	6
1.1 Поняття «ввічливість» в японській мові	6
1.2 Вживання форм ввічливості у японській мові.....	10
1.3 Особливості лексичних трансформацій	20
1.4 Специфіка граматичних трансформацій	24
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I.....	28
РОЗДІЛ II. ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНИХ ТА ГРАМАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА ПРИКЛАДІ ПЕРЕКЛАДУ ТВОРУ ЕТО МОРИ «РІЗНОБАРВ'Я».....	29
2.1 Особливості перекладу стратегій ввічливості японської мови.....	29
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II.....	37
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	42
ДОДАТОК.....	45

ВСТУП

Художній текст є надзвичайно складною структурою. У ньому виокремлюються різні і разом з тим взаємопов'язані рівні: ідейно-естетичний (ідеологічний), жанрово-композиційний і власне мовний. Переклад художніх текстів ставить перед перекладачем важкі завдання та утворює специфічні труднощі: потрібно дати зрозуміти сучасному читачеві часову віддаленість, зберегти атмосферу часу написання твору, відтворити максимально точну картину, характерну для сучасників автора, при цьому не архаїзувавши надмірно текст перекладу.

Кожний художній твір кидає перекладачеві свої унікальні «виклики»: жанр, стиль автора, соціокультурні фактори, підтексти чужої мови. Це викликає постійну увагу та науковий інтерес сучасних вчених і спонукає до нових досліджень у сфері філології та перекладознавства.

Ми присвятили наше дослідження перекладацьким трансформаціям при перекладі японського художнього тексту на українську мову через розуміння стратегій ввічливості японської мови, адже через тотальну розбіжність в письмовій системі, менталітеті, граматичних конструкціях - трансформації при перекладі неминучі. Ми маємо на меті дослідити наскільки доцільно їх використання, аби не «загубити» основну думку та стиль написання автора.

Актуальність дослідження полягає у спрямуванні сучасних студій на дослідження прояву культури у текстах художньої літератури. Перед перекладачем постає важлива місія: не втратити зміст твору та надати адекватний і зрозумілий для читача текст, а для цього потрібно не лише на високому рівні володіти мовою, але й розуміти доцільність використання лексико-граматичних трансформацій та їх суть.

Об'єктом даного дослідження виступають лексико-граматичні перекладацькі трансформації;

Предметом дослідження є особливості їхнього функціонування при перекладі стратегій ввічливості у художньому творі.

Метою є виокремлення особливостей функціонування лексико-граматичних трансформацій, що виявляються при перекладі стратегій ввічливості у художньому творі.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішення наступних **завдань**:

- систематизувати та згрупувати визначення понять перекладацьких лексико-граматичних трансформацій;
- визначити основні проблеми перекладу художнього тексту;
- проаналізувати лексичні трансформації, що використовуються при перекладі твору художньої літератури;
- проаналізувати граматичні трансформації, що використовуються при перекладі твору художньої літератури.

Матеріалом дослідження слугує художній твір 森絵都 「カラフル」 (Ето Морі «Різнобарв'я») і його переклад.

Методами дослідження було обрано 1). описовий метод, який було використано при опрацюванні відповідної літератури й описі особливостей лексичних і граматичних трансформацій в теоретичній частині, 2). зіставно-порівняльний метод – більшою мірою в практичній частині при опрацюванні та аналізі твору японською мовою і перекладі на українську мову в другому розділі.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження полягає у тому, що вперше було виявлено загальні тенденції комплексного використання граматичних та лексичних перекладацьких трансформацій задля досягнення структурної еквівалентності та комунікативної адекватності при перекладі стратегій ввічливості на матеріалі тексту японського твору Ето

Морі «Різнобарв'я», який до сьогодні ще не був перекладений українською мовою, аналіз перекладу на українську мову не був аналізований.

Практичне значення дослідження виконано на кафедрі мов та літератур ДСПСА ННІФ Київського національного університету імені Тараса Шевченка; результати проведеного дослідження можуть бути використані в практиці викладання курсів із теорії та практики перекладу; в базових або факультативних курсах із загального мовознавства чи зіставної (порівняльної) лексикології, у практикумах з художнього перекладу та редагування.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків та списку використаної літератури, додатку. Зміст бакалаврської роботи викладено на 47 сторінках.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У СУЧАСНОМУ ЯПОНОЗНАВСТВІ

1.1 Поняття «ввічливість» в японській мові

Японська мова містить одну з найскладніших систем ввічливості, яку не можна вважати лише фразами вишуканої чемності. Внаслідок чого вивчення цієї системи можна поррахувати за вивчення нової, раніше незнайомої мови.

За словами О.П. Фролової, [кейго] – це мовні засоби вираження різного роду соціальних відносин між тим, хто говорить і тим, про кого йдеться. Виходячи з даного визначення, при використанні [кейго] важливим є розуміння і правильне визначення ситуації, місця, оточення, відношення між оточенням і мовцем і положення того, хто говорить у суспільстві (на даний момент японське суспільство зберігає сувору ієрархію, починаючи від відносин «вищий – нижчий» і закінчуючи «свій – чужий»). Використовуючи [кейго] у вірному ключі, той, хто говорить, може досягти вражаючих результатів (особливо якщо той, хто говорить – іноземець), найменшим з яких буде прихильне ставлення оточення.

Тому, як згадав у своїй книзі Кабая Хіроші, не так ситуація визначає вибір найбільш підходящих виразів, скільки мовець визначає і задає ситуацію виходячи зі свого розуміння цієї ситуації, і на її основі будує свою промову. Однак, для такого повноцінного використання усвідомлення, як мінімум, необхідно знати основи [кейго], які ми наведемо нижче.

Також у цьому розділі ми надаємо форми японської ввічливості, які необхідно згадати для більш повного розуміння актуальності даного дослідження.

За О.П. Фроловим, [кейго] включає чотири певні категорії:

尊敬語 [сонкэйго] (шаноблива мова),

謙讓語 [кенджьо:го] (“скромна” мова),

丁寧語 [тейнэйго] (ввічлива мова), і

美化語 [бікаго] (прикрашена мова).

尊敬語 [сонкейго] – це ввічливі слова та стійкі граматичні конструкції, що використовуються у більш ввічливому стилі, ніж нейтрально-ввічливий 丁寧語 [тейнейго]. Метою цієї категорії [кейго] є піднесення значущості оточення, і простежується ця категорія в наступних словах і конструкціях:

1. Найпростіша конструкція: 御 + V2 + になる [о/го + V2 + ні нару (ставати)], де 御 – це префікс, що показує ввічливість, а V2 – дієслово у другій основі:

何を飲みになるのですか。

[Нані о номі ні нару но десу ка.]

«Що ви збираєтеся пити?»

2. Використання пасивної форми у функції ввічливості:

今はご紹介されるのですが。

[Іма ва гошьо:кай сареру но десу га.]

«Зараз він представляється».

3. Особливо ввічливі дієслова типу [ірашьяру] (бути) та інші, що вживаються по відношенню до оточення.

こちらにいらっしやってください。

[Кочіра ні ірашшятте кудасай]

«Будь ласка, побудьте тут».

4. Стійкі граматичні конструкції типу Vて + いらっしゃる [Vて+ ірашшяру (бути)], де Vて – дієслово в дієприслівниковій формі:

お仕事を良くしていらっしゃる.

[ошігото о йоку шіте ірашшяру]

«Ви добре виконуєте свою роботу».

5. Займенники та іменники, що відносяться тільки до 尊敬語 [сонкейго]:

どの方 [доноката] «хто».

6. Спеціальні префікси та суфікси, що виражають високий ступінь ввічливості:

Префікси お [о]; 尊 [сон], 貴 [кі]. Наприклад, お酒 [осаке] «японська рисова горілка»:

謙讓語 [кенджьо:го] – це і стійкі граматичні конструкції, які і всіляко підносять статус співрозмовника і висловлюють скромність. До [кенджьо:го] відносяться такі конструкції та мовні одиниці:

1. базова конструкція 御 + V2 + する [о/го + V2 + суру (робити) / 致す і тасу (робити)]:

御待ちします。

[о мачі шімасу]

«Я чекаю.»

2. Стійкі граматичні конструкції типу 御+Vて +させて
頂く [о/го + Vて + сасете ітадаку (отримувати дозвіл)]:

お話してさせていただきます。

[о ханашіте сасете ітадакімасу]

«Дозвольте висловитися.»

3. Спеціальні слова, що підкреслюють свою скромність і скромність
людей, що належать на даний момент до своєї групи:

愚宅 [гутаку] «моя недостойна домівка», 披見 [хікен]
«моя скромна думка».

4. Особливо ввічливі дієслова типу おる (бути), що
вживаються стосовно себе і своїх.

プラプラと申します。

[джякку то мо: шімасу]

«Моє ім'я Пурапура.»

丁寧語 [тэйнейго] – це ввічливі слова та граматичні
конструкції нейтрально-ввічливого стилю, що
використовуються при звичайній, досить ввічливій
розмові. Ця категорія найбільш поширена і присутня
навіть у більш ввічливих формах [сонкейго] та
[кенджього]:

1. Найчастіша конструкція в [тейнейго] – V2 + ます [V2 + масу], де масу – ввічливе закінчення дієслова:

カラフルを読みます。

[карафуру о йомімас]

«Я читаю «Різнобарв'я»».

2. Дієслово–зв'язка です [десу]:

カラフルは本当に面白い本です。

[карафуру ва хонто:ні омошірой десу]

«Книга «Різнобарв'я» дійсно цікава».

美化語 [бікаго] – службові слова для поліпшення, прикрашання, ідеалізації чогось. Вони утворюються шляхом додавання префікса 御 до іменника:

お酒 [осаке] «горілочка».

1.2 Вживання форм ввічливості у японській мові

Навіть якщо відволіктися від додаткових засобів вираження ввічливості, та чи інша ввічлива або нечемна форма присудка присутня майже в будь-якому японському реченні. Тому японець не може уникнути висловлювання свого ставлення принаймні до співрозмовника. Постає питання вибору форм, і цей вибір конкретної форми ввічливості, як згадувалося раніше, залежить передусім від того, хто говорить, його становища у суспільстві та його відносин із оточенням.

В.М. Алпатов стверджує, що у найзагальнішому вигляді соціальні протиставлення, значимі для вибору форм, зводяться до двох: «вищий – нижчий» і «свій – чужий».

Перше протиставлення відбивається у позиціях того, хто говорить і оточення на соціальній драбині. Найбільш ввічливі форми будуть вживатися по відношенню до осіб, які постійно вищі за своїм соціальним статусом (начальники, особи престижних професій, представники вищих верств суспільства), до старших за віком та до осіб, вищих за функцією, що виконується в даний момент (представники влади, лікарі, кредитори, клієнти у сфері обслуговування тощо)).

Ознака «свій – чужий» пов'язана з включенням тієї чи іншої людини до складу певної групи, до якої входить той, хто розмовляє, чи виключенням із неї. Протиставлення «свій – чужий» дуже важливе для японського суспільства у багатьох випадках, форми ввічливості не становлять тут винятку. Той, хто говорить залежно від ситуації, може відчувати себе представником різних груп – від сім'ї до держави. Існує правило: ввічливі форми вживаються стосовно чужих, неввічливі – стосовно своїх.

Як можна помітити, ці два протиставлення здатні конфліктувати між собою. З чого випливає, що японцю щодня по кілька разів доводиться вирішувати завдання на вибір найбільш підходящої форми ввічливості. Це, своєю чергою, створило систему пріоритетів. До начальника завжди звертатимуться ввічливо, за винятком тих випадків, коли співрозмовник із кола чужих. Ознака «свій – чужий» загалом для адресива виявляється навіть значнішим, ніж ознака «вищий – нижчий». У сучасній Японії існує тенденція вживати ввічливі форми на まづ [масу] і аналогічні їм по

відношенню до будь-яких чужих. До іноземця незалежно від його віку та соціального становища японець майже у будь-якій ситуації звернеться, використовуючи [масу], а іноземець у Японії має малі можливості для вживання простих форм.

Тому форми ввічливості чітко віддзеркалюють ієрархію з деякими параметрами, такими як вік, група та професія. Останнє виявляється, наприклад, у звичній шанобливій мові до медичних працівників та в традиції шанобливого звертання до своїх наставників, незалежно від рангу.

Звичайно, в описаних соціальних правилах відображається характер сучасного японського суспільства при пережитковому збереженні того, що було сформовано у попередні епохи. Однак багато визначається і національною специфікою Японії. Приналежність до фірми при зверненні важливіше, ніж професія і навіть ім'я та прізвище: японців часто називають за посадою чи ступенем спорідненості, але рідко на ім'я; японець часто може не знати, як звали його бабусю чи дядька. Таким чином, саме існування соціальних рангів та групових відмінностей стабілізується та усвідомлюється через мовну поведінку, особливо через вживання форм ввічливості.

На цю систему впливають два додаткові чинники — ситуація спілкування та індивідуальні відхилення. Вживання форм ввічливості при тому самому мовцю і співрозмовнику може збігатися залежно від ситуації спілкування: що офіційніше (формальніше) ситуація, тим за інших рівних умов ввічливіша мова. Ознака офіційності ситуації пов'язана зі згаданою ознакою «свій — чужий»: з чужими рідко спілкуються в неофіційних ситуаціях. Однак повного збігу тут нема. Візьмемо способи спілкування на науковій конференції, де учасники добре знають один одного: у доповідях зазвичай суворо витримується ввічливе ставлення до слухачів, вже у

відповідях на питання воно часто знижується, а в наступній неофіційній розмові на професійні теми може зникнути зовсім.

У низці ситуацій їх офіційність вимагає використовувати ввічливі форми стосовно співрозмовників, і навіть ввічливо-суб'єктні і ввічливо-об'єктні форми у зв'язку з ними: такими є публічні виступи, лекції, проповіді, похоронні промови тощо.

До цієї категорії відносяться теленовинні та коментаторські виступи, рекламні оголошення, плакати та партійні виступи, листи на невідомі адреси (наприклад, жителям певного району), окремі розділи газет і журналів (статті для жінок, садівників). Тут співрозмовник більш незрозумілий, мовець його не бачить і не чує. Проте для ефективності встановлюються якісь параметри (політичні однодумці, сусіди, однодумці, поціновувачі того чи іншого продукту), щоб кожен слухач чи читач відчував себе справжнім і єдиним співрозмовником. У таких випадках активно використовується ввічлива, а часом і надмірно ввічлива мова та граматики.

Відмінності між усним і письмовим спілкуванням також впливають на використання ввічливих форм. З одного боку, використання простих дієслівних форм без [масу] не виглядає неввічливо тільки у випадку з листами, але у розмовній мові майже виключена ситуація, коли співрозмовник невпевнений у статусі того, з ким йде розмова. Так, наприклад, читаючи доповідь на науковій конференції, не можна просто сказати вголос набране, потрібно замінити всі прості форми дієслів ввічливими. З іншого боку, за інших рівних умов письмове спілкування виглядає більш формальним, ніж усне, тому навіть знайомі можуть вживати почесні слова і ввічливу мову в листуванні або по телефону тоді як при зустрічі один з одним цього не буде.

Також, у певних рамках може бути особистий вимір використання ввічливих форм. Низка ситуацій може спричинити зміни формату. Наприклад, було помічено, що деякі люди хотіли використовувати ввічливу

мову, підкреслюючи тим самим свою дисциплінованість, хоча ввічлива мова не була необхідною. Різниця між ввічливими та грубими формами тісно пов'язана із соціальними ситуаціями. Меншою мірою те саме стосується розрізнення ввічливих і надто ввічливих форм. Останнє зазвичай визначається особистими перевагами. У лекціях і доповідях одні доповідачі вживають ввічливі терміни, інші — більш ввічливі, а також є відмінності у вживанні особових займенників, що може бути пов'язано з різницею у віці.

Окуяма Масуро зазначає, що здається неможливим класифікувати ввічливу мову як суто граматичне явище через багато винятків. Тому в японській мові виділяють граматичний і лексичний аспекти ввічливості. Але в той же час відбір ускладнюється їх тісним взаємозв'язком, коли семантика слова може накладати обмеження на вживання граматичних форм, а граматичні категорії, у свою чергу, впливають на реальний вибір лексичних засобів. Прикладом може бути неможливість використання ввічливих почесних лексем у формі наказового просторічного способу, з одного боку, і службового вживання ряду дієслів у наказово-категорійних конструкціях, з іншого. В останньому випадку відбувається семантична компенсація граматичних і лексичних одиниць за рахунок використання лексичних засобів для вираження граматичного значення.

Вважається, що граматичні та лексичні засоби вираження ввічливості потребують коригування для побудови стилістично виважених виразів. Однак знання того, як виражати соціальні та особисті стосунки японською мовою, відсутні. Правильне використання в конкретній мовній ситуації передбачає спочатку аналіз цієї ситуації спілкування за низкою характеристик і, враховуючи особливості японського етикету, один із багатьох рівнів ввічливості, присутніх у японській мові, потрібно вибрати один.

У японській мові виділяють дві граматичні категорії ввічливості. Одна свідчить про ставлення того, хто говорить до співрозмовника, друга - до осіб,

про яких йде мова (семантичний суб'єкт та/або об'єкт дії). В.М. Алпатов називає їх категорією адресива та гоноративу. Граматична категорія адресива має в собі адресивні та неадресивні форми. Адресивні словоформи вказують на шанобливе ставлення того, хто говорить до співрозмовника; неадресивні зазвичай не несуть такого значення. У категорії гоноративу виділяється три формові групи: гоноративні (шанобливі), депреціативні (скромні) та нейтральні. Форми гоноративні належать до меліоративного типу поважного відношення, коли лексема, що має комунікативне призначення, «звеличує» об'єкт поважного відношення. Депреціативні форми передають пейоративний вид поважного відношення - самоприниження того, хто розмовляє. Нейтральні форми водночас негоноративні і недепреціативні, - вони не передають значення поважного ставлення, того, хто говорить до семантичного суб'єкту/об'єкту. Гоноративних та депреціативних форм, поєднаних в одне, не існує.

В японській мові є диференціальні ознаки, що характеризують значення форм адресива і гоноративу: «рівний-нижчий» і «свій-чужий». Вони вирішують ставлення того, хто говорить до співрозмовника (адресив) або до особи, про яку йде мова (гоноратив). Значення володіють соціально-особистісними відносинами, до того ж оцінка даної особи як «свого» чи «чужого» може достатньо впливати участь інших у спілкування.

Адресивні форми обов'язкові у розмові з особами, які вважаються «вищі чужими» або «рівними чужими». Форми неадресивні застосовуються відносно співрозмовників, які є «рівними своїми» або «нижчими своїми». І адресивні, і неадресивні форми можна зустріти у спілкуванні з особами, які по відношенню до того, хто говорить є «нижчими чужими» або «вищими своїми». Ознаки для вибору рівня ввічливості можуть вступати у суперечність між собою, тоді японець сам вирішує у мовному спілкуванні їхню пріоритетність. Особливістю форм адресива в японській є нерегулярність вживання адресивних і неадресивних форм у мові, тобто

випадки, коли стосовно одного й того співрозмовника той, хто говорить може використати словоформи як з адресивним так і неадресивним значенням.

Гоноративні (шанобливі) форми застосовуються щоб охарактеризувати дії поважних осіб (згідно оцінки мовця). Так гоноративні форми не вживаються в реченнях, у яких немає другої чи третьої особи – семантичний суб'єкт дії чи стану. У випадку якщо суб'єктом виступає третя особа, то на вибір між гоноративними та нейтральними формами впливає як ставлення того, хто говорить до цього суб'єкта, так і відносини між ними. Гоноративні форми не застосовуються в мові щодо осіб, які вважаються «рівними своїми», неможна вживати дані форми у мові про себе («рівний свій»). Іноді категорія гоноративу демонструється і в мові щодо осіб, які вважаються «вищими своїми» навіть коли суб'єктом дії виступає співрозмовник. Під час опису дій «чужого» суб'єкта гоноративні форми відповідають ознакам «вищий» і «рівний», нейтральні - ознаки «нижчий».

Під час спілкування японською мовою з використанням ввічливих форм основна складність полягає у виборі правильного рівня ввічливості для ситуації. Спікери повинні розуміти особливості етикету японського суспільства. Багато дослідників намагалися уявити загальний набір факторів, які необхідно враховувати при виборі форми ввічливості. Проте особиста суб'єктивність відіграє велику роль на додаток до загальних правил, і респонденти часто не погоджуються щодо фактичного вибору ввічливих словоформ.

У стосунках роботодавець-працівник, покупець-продавець, викладач-учень, начальник-підлеглий тощо люди з вищим статусом зазвичай говорять більш нейтрально або ввічливо. Співрозмовники можуть використовувати лише ввічливу мову. Спілкування між покупцями та продавцями несвідомо сприймається японцями як своєрідна соціальна драма, де перший виступає як господар, а другий як слуга. В таких випадках покупець може не реагувати

на ввічливість продавця. У розмовах між людьми, яких ви не дуже добре знаєте, скрізь є шановні слова. Ввічливі вирази також використовуються, коли зустрічаються з кимось або звертаються до когось, хто має високий соціальний статус у японському суспільстві. Враховуючи вплив факторів інтимності та соціальних стосунків у японському суспільстві, дослідницька група Токійського університету провела детальне опитування приблизно 500 жителів столичного району. Респондентів попросили оцінити, наскільки вони ввічливі з 14 основними співрозмовниками. Було виявлено, що спорідненість і дружба мали сильний вплив на ввічливість, але цей вплив залежав від різниці у віці, і ця тенденція була присутня в усіх вікових групах.

Але, як правило, найважливішим вважається соціальний статус співрозмовника. Вчитель є вчитель, незалежно від того, скільки тривають стосунки. Навіть якщо ви хочете проявити тепле ставлення, не знижуйте свій рівень ввічливості. Зазвичай, розмовляючи з людьми різного віку, старші співрозмовники можуть використовувати нейтральний тон, а молодші – ввічливі форми. Навіть якщо між старшокласниками та студентами є різниця у віці один-два роки, співвідношення «старший-молодший» суворе, і є різниця між нейтральними словами та ввічливими словами. В японських компаніях подібні відносини часто складаються з початку роботи, і чим більше компанія, тим серйозніше до цього ставлення. Однак мова менш ввічлива, коли справа доходить до спілкування з близькими людьми. Звичайно, тут різниця у віці створює певну психологічну дистанцію в спілкуванні. Одностатеве мовлення в Японії зазвичай не має манер як між чоловіками та жінками. Ця риса найбільше виражена серед старшого покоління японців і має глибоке історичне коріння (до війни навчання в більшості навчальних закладів було расово сегрегаційним). Крім того, добре відомий факт, що японські жінки користуються ввічливою мовою, і в деяких сім'ях досі зберігається традиція, коли дружини дуже ввічливо розмовляють зі своїми чоловіками.

Обираючи рівень ввічливості, чоловіки більшу вагу надають віку своїх співрозмовників, а жінки — спорідненості. У розмові з офісними працівниками (професійними підлеглими) респонденти використовували більше форм адресиву і менше нейтральних форм, якщо співрозмовником була жінка. Ця тенденція спостерігалася на всіх рівнях ієрархії. Начальники (зазвичай зрілі чоловіки) більш ввічливо розмовляють з підлеглими жінками, ніж з підлеглими чоловіками. Психологічна мотивація такої поведінки полягає в тому, що використання нешанобливої мови у спілкуванні з підлеглими може створити враження, що вони близькі; до того ж можна припустити, що у офіційних ситуаціях жінки більш ввічливіші за чоловіків, що викликає більш ввічливі відповіді.

Національний інститут рідної мови провів опитування на тему «Ввічлива мова на робочому місці». Для дослідження обрано взаємовідносини між співробітниками (начальник - начальник відділу - менеджер - планувальник - службовець) у звичайній японській компанії з типовою структурою управління японською компанією. Також враховувався розподіл за віком, статтю, досягненнями та освітою. Актуальне слововживання вивчалось на прикладі ситуації розмови по телефону між службовцями, і репліка того, хто говорить «Зрозумів, зараз йду» пропонувалася інформантам на вибір у трьох різних варіантах, залежно від форми дієслова «йти» (у порядку зростання ступеня ввічливості): [іку] (неадресивна форма), [ікімасу] (адресивна форма) та [маірімасу/санджьо: шімасу] (адресивні форми депреціативних дієслів з тим самим значенням). Фіксувалася лише мова керівників ([шюнін] – третя посада в ієрархії японського підприємства). Виявилось, що високопоставлені керівники розглядалися мовцями (будь-якого рангу) як співрозмовники, що приділяють особливу увагу тому, як до них звертаються (службовці низького рангу в цьому відношенні були «ліберальнішими»). Неадресивні словоформи вживалися найчастіше у розмові з підлеглим, рідко - з рівним за становищем і ніколи - з начальником. Адресивні словоформи використовувалися

практично в будь-якій ситуації, але найчастіше при зверненні до рівного за положенням. Найбільш поштиві, адресивно-депреціативні словоформи - тільки в розмові з вищим і (дуже рідко) з рівним співрозмовником.

Коли ряд факторів, що визначають вибір ввічливої форми, ускладнює оцінку ситуації (наприклад, начальник має середній послужний список або молодший за своїх підлеглих), інтерпретація всіх ситуацій є далеко не відповідною. Дослідження показали, що, незважаючи на труднощі, рівень ввічливості в мові багато в чому залежить від позиції комунікатора в японській корпоративній ієрархії. Існує регулярна залежність між вибором різних виразів або форм ввічливості та групою людей, які спілкуються або обговорюють це спілкування. Так, японці іноді вживають ввічливі вирази, звертаючись до членів сім'ї, але тільки якщо співрозмовник є близьким другом сім'ї. Тобто підкреслюється повага до старших членів сім'ї, але це не демонструється в розмовах з незнайомцями. Японці ніколи не роблять компліментів членам сім'ї, коли розмовляють зі сторонніми. В них є сильне почуття ототожнення з родиною, що вважається компліментом для них самих. Також прийнято вказувати організацію, до якої належить доповідач (зазвичай компанія, в якій він працює).

Національний інститут японської мови та культури провів соціолінгвістичне опитування в місті Окаяма (префектура Айчі), щоб з'ясувати поточну ситуацію та типове використання ввічливих виразів. Історично дослідження Окаями ознаменувало початковий етап сучасних японських досліджень, але з точки зору цілей і методів дослідження воно стало важливою подією та класикою японської соціолінгвістики. Через двадцять років опитування з того ж питання було проведено в тому ж місці, в Окаямі, і деякі з респондентів знову взяли участь в опитуванні. Так було отримано дані порівняльного аналізу розуміння та використання японцями ввічливих виразів. Респондентам було показано 12 конкретних ситуацій, у яких вони мали обрати відповідну ввічливу мову. Класифікація ситуацій за

ввічливістю не змінилася за 20 років. У випадках, коли потрібен високий рівень ввічливості, рівень ще більше підвищується. Груба форма використовується частіше, де це доречно. За останні 20 років використання мови в ситуаціях, які вимагають використання ввічливих форм, стало більш поляризованим. Стать є чи не найважливішим фактором, що визначає ввічливість мовця. Незалежно від ситуації жінки завжди обирають більш ввічливу форму. Чоловіки зазвичай чітко розрізняють рівні ввічливості, орієнтуючись на співрозмовника та умови. Загалом люди з високим соціальним статусом в Японії говорять ввічливіше, ніж люди з нижчим соціальним статусом, а літні люди говорять ввічливіше, ніж молоді. Під час спілкування ввічливість може змінюватися з поважної на нейтральну і навпаки. Перший випадок зазвичай виникає, коли співрозмовники поступово зближуються. Друге часто зустрічається в суперечках. Тому ті, хто хоче триматися певної дистанції зі співрозмовником, раптом переходять до елегантною та ввічливою мови. Інший можливий варіант раптової появи ввічливих форм можна витлумачити як бажання одного із співрозмовників посміятися над знайомим.

Японські дослідники зазначають, що ввічлива японська мова раціоналізується та спрощується. Іноді звичайні депреціативні форми використовуються без обмежень щодо будь-яких дій того, хто говорить і осіб, які є для нього «своїми», безвідносно до особи-об'єкта дії. Деякі форми гоноративу виходять із вживання або найчастіше використовуються в промові в невластивих їм позиціях просто для того, щоб говорити ввічливіше.

1.3 Особливості лексичних трансформацій

З розвитком перекладознавства вимоги до якості перекладу стають все вищими. Фахівці з перекладу все частіше наголошують на тому, що просто врахування особливостей вихідної та цільової мов не гарантує високоякісних результатів перекладацької роботи. Грамотний переклад повинен досягти комунікативної та практичної еквівалентності між вихідним текстом і цільовим текстом. Тому перекладачі можуть використовувати прагматично визначені трансформації. (Караневич, с.176)

Лексична трансформація в перекладі враховує норми мови перекладу та фонетичну традицію культури перекладу з метою повної передачі семантичних, стилістичних і прагматичних особливостей тексту оригіналу в процесі перекладу. Лексичне перетворення використовується, коли словниковий еквівалент того чи іншого слова мови оригіналу не можна перекласти через невідповідність значення чи контексту. (Карабан, 2001, с.38)

Структури окремих мов часто не збігаються, тому під час перекладу доводиться покладатися на певні трансформації, які не на 100% відповідають думці та відчуттям оригіналу.

Карабан В.І. в своїй роботі розподіляє лексичні трансформації на:

- конкретизацію значення слова;
- додавання слова;
- вилучення слова;
- заміну слова однієї частини мови на слово іншої частини мови;
- перестановку слова.

Конкретизація значення — це лексичне перетворення, у результаті якого слово широкої семантики замінюється на слово вужчої семантики.

У процесі перекладу лексичних елементів цілі перекладу можуть формуватися не тільки за рахунок звуження обсягу запозичених слів, а й за рахунок розширення значення запозичених слів.

Відповідник є одним з основних категорій перекладознавства, який описує відповідність між оригінальною одиницею перекладу та кінцевою одиницею перекладу з точки зору форми, семантики та інформаційних елементів.

Під час перекладу одна з цих одиниць змінює іншу, але кожна має свою семантичну та комунікативну стійкість, тому є можливість частого вживання цих одиниць.

Отже, якщо одиниця цільової мови часто використовується для передачі одиниці вихідної мови, одиниця цільової мови діє як партнер перекладу для одиниці вихідної мови.

Уважне вивчення конкретних випадків, які часто трапляються в перекладацькій практиці, показує, що в процесі перекладу виникли три типи відповідників:

- 1) еквіваленти, тобто, перекладацькі одиниці, ототоженні в мові джерела та в мові перекладу;
- 2) варіанти та контекстуальні відповідники;
- 3) різноманітні перекладацькі трансформації.

Говорячи про перекладацьку еквівалентність, необхідно розрізнити два аспекти терміна. Перш за все, еквівалентність розуміється як мовний ступінь, до якого зміст оригінального тексту максимально можливо зберігається в перекладі, а еквівалентність розрізняють відповідно до різних ступенів мовних аспектів або частин змісту, що передаються в переклад. По-друге, в рамках нормативної теорії еквівалентності терміни «еквівалент» і «еквівалентний» зазвичай вважаються рівнозначними відповідниками.

Згідно лексичному складу еквівалентні відповідники часто властиві власним іменам, географічним назвам, різного кшталту термінам.

Проте, варто зазначити, що однозначність еквівалентних відповідників не є абсолютною, винятки зустрічаються і серед власних назв.

Еквівалентні відповідники відіграють дуже важливу роль у процесі перекладу. Ці лексеми спочатку представлені у свідомості перекладача як одиниці перекладу і в процесі перекладу виступають як основні лексеми, на яких перекладач здійснює подальший процес перекладу.

Еквівалент або відповідник – є найстабільнішим способом перекладу певної одиниці вихідного тексту, та повністю або майже не залежить від контексту.

Тому ми припускаємо, що еквівалентні відповідники більше працюють у лінгвістичній області, ніж варіанти та контекстуальні відповідники, що працюють у мовленнєвій області.

У практиці перекладу словосполучення та складні слова часто мають еквівалентну відповідність з окремими словами.

Коли двомовна словникова стаття пропонує кілька варіантів перекладу морфеми в мові оригіналу і перекладач повинен вибрати один із них, використовується відповідний варіант. Існує кілька відповідних варіантів, реалізованих різними способами для перекладу окремої одиниці, і вибір одного з цих варіантів залежить від контексту. Майстерність перекладача насправді залежить від його чи її вміння знаходити слова, які відповідають конкретним одиницям оригінального тексту, і з цієї кількості вибирати найкращий варіант для певного контексту.

У багатьох випадках перекладач повинен враховувати умови написання документа, позицію оригінального автора, історичне походження тощо, а також детально розглядати ширший контекст, щоб вибрати найбільш

підходящого перекладача. Перекладачі повинні завжди використовувати базові знання, творчий досвід, уміння та здоровий глузд.

Контекстуальні відповідності, як нерегулярний і винятковий спосіб перекладу текстових одиниць, застосовуються лише до таких контекстів, а словників для запису контекстних відповідностей немає. Це пояснюється тим, що контекстуальні відповідники є результатом творчого пошуку перекладача, втіленням його майстерності та інтуїції. Деякі теоретики класифікують контекстуальні еквіваленти до звичайних. З часом вони стали використовуватися частіше, і в деяких місцях можуть підпадати під категорію варіантів. Тобто їх почали заносити до словника. Оказіональний, тобто результат особистого творчого пошуку перекладача, залишається «одноразовим» і не знаходить подальшого застосування. Такі відповідники також відомі як контекстні альтернативи.

Трансформація (перетворення) є основою більшості технік перекладу. У загальному розумінні термін трансформація, застосований до процесу перекладу, означає перетворення формальних компонентів одиниці вихідного тексту при збереженні інформації, вбудованої в повідомлення, для кінцевого одержувача; семантично це називається інваріантом. (Муратова, 2014, с. 119-122)

Тут варто відзначити відносну справедливість цього твердження. Адже в оригінальному тексті насправді нічого не відбулося. Фактично переклад створюється (паралельно) на основі тексту оригіналу. Щоб правильно передати значення, перекладачі конвертують між мовами на основі одиниць вихідної мови.

За Л.С. Бархударовим перекладацькі трансформації — це низка якісно різних трансформацій між мовами, які здійснюються для досягнення перекладацької еквівалентності (адекватності перекладу) формальних і семантичних систем двох мов. Зважаючи на відмінності, перекладачі-практики вдаються до

лексичних, граматичних, лексико-граматичних та лексико-семантичних трансформацій.

1.4 Специфіка граматичних трансформацій

Досить часто граматичні трансформації невід’ємні від лексичних оскільки навіть в японській мові ступені ввічливості проявляються у синхронному дуеті як граматичних характеристик так і лексичних, одне вимагає наявності іншого.

Проте з практичної точки зору сама синтаксична трансформація залежить від різних функціональних факторів і її слід розглядати окремо. Тож дамо йому визначення. Граматична трансформація або граматична заміна — це прийом перекладу, який перетворює граматичні одиниці в оригінальному тексті на граматичні одиниці з різними значеннями категорії під час процесу перекладу. (Фоміна, 2015, с .5)

У деяких випадках, однак, заміна числових форм під час перекладу іноді використовується як засіб оказіонального відповідника.

1. Заміна частин мови (конверсія).

Досить поширеним видом граматичної трансформації є заміна частин мови, або конверсія.

2. Заміна членів речення.

Заміна членів речення потребує перебудови синтаксичної будови. Подібні реорганізації часто відбуваються при заміні частин мови. Наприклад, заміна іменника дієсловом переводить означення в обставину.

Більш важлива синтаксична перебудова пов'язана із заміною підмета в реченнях. Це так звані конверсивні трансформації. У результаті суб'єкт, який виконує дію, стає об'єктом, який приймає дію.

3. Заміна типу речення.

Заміна типу речення викликає перебудову синтаксису, наведемо кілька випадків:

- складне речення може замінюватися на просте;
- головне речення може стати підрядним і навпаки.

4. Синтаксичні перестановки.

Синтаксичну перебудову, як граматичну трансформацію, можна охарактеризувати як зміну порядку одиниць мови, таких як слова, речення, частини речення та самі речення.

5. Членування речень.

Членування речень – це техніка перекладу, яка перетворює синтаксичну структуру вихідного речення на дві або більше предикатних структур кінцевого тексту під час процесу перекладу. Результатом цього перетворення є перетворення простого речення мовою оригіналу на складне речення мовою перекладу або перетворення простого чи складного речення на два або більше незалежних речень. Критерієм оцінки тут є наявність двох або більше незалежних завершених логічних тверджень у складній структурі.

6. Об'єднання речень.

Об'єднання речень – це прийом перекладу, який перетворює синтаксичну структуру вихідного речення з двох або більше простих речень в одне складне речення. Тобто прямо протилежне попередній трансформації.

7. Додавання.

При перекладі таких англійських граматичних структур як інфінітив, дієприкметник, герундіальний комплекс, атрибутивна група тощо іноді виявляється необхідним здійснювати трансформації додавання, тобто, впроваджувати у текст перекладу мовні одиниці, формально відсутні у тексті оригіналу.

Під час перекладу граматичних структур англійської мови, таких як інфінітиву, дієприкметник, герундіального комплексу та групи іменників, ви можете виявити, що в деяких випадках вам потрібно виконати додаткові трансформації. Тобто вводити в текст перекладу мовні одиниці, яких немає в оригіналі.

8. Вилучення.

Вилучення протилежне додаванню. Процес перекладу, який зазвичай видаляє семантично надлишкові елементи, але робить це без шкоди для правильності перекладу.

Крім того, слід згадати словниковий запас і граматичні навички в перекладацькій роботі. Так, антонімічний переклад — це заміна стверджувальної форми вихідного тексту на заперечну форму і навпаки (заміна заперечної форми на стверджувальну), що передбачає заміну лексичних одиниць вихідної мови на лексичні одиниці з протилежним значенням цільової мови. (Фоміна, 2015, с.7)

Використовуючи антонімічний переклад, необхідно також враховувати лексику, використану автором твору, характер і стилістичні особливості тексту, частоту вживання окремих одиниць і структур у мові тексту. Робота перекладача повинна враховувати всі особливості оригінального тексту. (Яшина, 2016, с.92)

Наступний прийом – експлікація. Це заміна лексичних одиниць у вихідній мові осмисленими фразами, які майже повністю описують їх значення в цільовій мові. Компенсація також використовується при перекладі

лексичних і граматичних структур художніх текстів, що дозволяє передавати сторонніми засобами втрачені під час перекладу семантичні елементи. Зсув необов'язково використовувати там же, де й в оригіналі, але його можна використовувати в реченні чи іншій частині тексту. (Корунець 2017, с.215)

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Переклад художньої літератури заснований на принципах еквівалентності – це вічний «виклик» для будь-якого перекладача. Проте це ще й можливість підтвердити свої знання мови. Основна мета будь-якого художнього тексту — створити художній образ, а головне завдання перекладача — відтворити цей образ. Естетична, емоційна та експресивна функції мають бути вдало відображені в тексті перекладу.

Часом перекладач по-своєму може інтерпретувати історичні чи наукові події, подані в тексті, використовуючи лише свою уяву. Це корисно для перекладачів, які прагнуть відтворити особистий стиль автора. Тому що художній переклад має не лише зберегти авторський стиль, а й головне — зберегти атмосферу сюжету.

Перекладачі іноді стикаються з труднощами при перекладі художніх творів. Вирішуючи труднощі, перекладачі вдаються до трансформацій.

Варто зазначити, що переклад є складним перетворенням текстового змісту з однієї мови на іншу. Художній переклад — найскладніший і багатогранний з усіх видів і підвидів перекладу. Перекладаючи художній твір, перекладач повинен прагнути до того, щоб переклад справляв якомога адекватніший вплив на читачів.

Чим ближчі мови за граматикою та лексичним складником, тим більша ймовірність, що перекладач використає найменшу кількість трансформацій, щоб зберегти канонічний вплив перекладеного тексту та досягти еквівалентності та достатності тексту, зберігаючи при цьому адекватну кількість трансформацій, тобто баланс між буквализмом та перекладацькою вільністю.

РОЗДІЛ II. ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНИХ ТА ГРАМАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА ПРИКЛАДІ ПЕРЕКЛАДУ ТВОРУ ЕТО МОРИ «РІЗНОБАРВ'Я»

2.1 Особливості перекладу стратегій ввічливості японської мови.

У цьому розділі ми демонструємо як можна перекласти конкретний текст з японської із урахуванням ступенів ввічливості (там де це можливо). Наведемо початок роману.

死んだはずのぼくの魂が、ゆるゆるとどこか暗いところへ流されてい
ると、いきなり見ず知らずの天使が行く手をさえぎって、

「おめでとうございます、抽選に当たりました!」

と、まさに天使の笑顔を作った。天使の言い分は、こうだった。

Переклад

Моя душа, яка повинна була померти, повільно відходила в якесь темне місце, коли раптом невідомий янгол перегородив мені шлях.

Янгол посміхнувся і сказав наступне: «Вітаю, ви виграли в лотерею!»

Вже з першого аркушу роману ми можемо спостерігати різницю в мовленнєвих реєстрах двох персонажів. Перший, той, хто так би мовити помер, говорить використовуючи простий стиль, тобто застосовуючи словникові форми та скорочені форми. Другий же, той, хто Янгол, звертається до першого використовуючи нейтрально-ввічливі форми, тобто [мас/дес]. Вже на цьому етапі можна зрозуміти якщо не позицію загиблого, то хоча б ставлення Янгола, а саме ввічливість. Як ми дізнаємось пізніше, Янгол виконує свої обов'язки, іншими словами він на роботі, тож та чемність зумовлена професійним забов'язанням. Найменше, до чого можна вдатися при перекладі Янгола, це використання займенника «ви» для передачі ввічливого ставлення.

「あなたは大きなあやまちを犯して死んだ、罪な魂です。通常ならばここで失格、ということになり、輪廻のサイクルから外されることとなります。つまり、もう二度と生まれ変わることができません。しかし、そんな殺生な、という声も高いことから、うちのボスがときどき抽選で当たった魂にだけ再挑戦のチャンスを与えているのです。あなたは見事その抽選に当たったラッキー・ソウルです！」

Переклад

«Ви грішна душа, яка вчинила велику помилку і померла. Оскільки багато людей скоюють самовбивство, наш бос іноді дає шанс душам, які виграли в лотерею повторно кинути виклик. Ви щаслива душа, яка виграла в лотерею!»

Отже, у перекладі було використано перестановку, адже порядок слів в українській та японській мовах не однаковий і сприймався би неприродньо. В японській мові іменна частина складного присудка стоїть у кінці речення, тоді як в українському перекладі вона була зміщена на початок. Цей прийом можна помітити і на початку і на кінці даної частини тексту. Можна ще раз впевнитися у позиції Янгола, якщо подивитися на використання [учі], тобто він таки протиставляє себе та душу [сого].

Розглянемо наступний уривок роману.

突然そんなことを言われても、こまる。もしぼくに目があったら丸くしただろうし、口があったらぼかんと開いたりもしただろう。でもぼくは無形の魂にすぎず、なぜ天使の姿や声かわかるのかふしぎなくらいだった。天使は美形の優男だった。見たところはふつうの人間と変わらず、やや長身のスリムな体に白い布をまとっている。背中に翼はあるけど、頭上に天使の輪は見えない。ともあれ、ぼくは天使に言った。

Переклад

Від таких несподіваних слів я був не в захваті. Якби в мене були очі, вони б розширились, якби в мене був рот, він би відвалився. Але я був нічим іншим, як нематеріальною душею, і мені було цікаво, як я міг розпізнати зовнішність і голос янгола. Він був красивим чоловіком. На вигляд звичайна людина, з трохи високим і струнким тілом, загорнутим у білу тканину. На спині в нього були крила, але німба над головою я не бачив. У будь-якому випадку я сказав йому:

Тут при перекладі було використано заміну, вилучення, додавання та антонімічний переклад. Але можна було вдатися і до більш дослівного перекладу та при певній втраті естетики: Після того як це/таке було сказано, мені стало ніяково. У даній частині може бути дещо важким зрозуміти хто саме опинився у скрутному становищі, був не в захваті. Далі займенник «я» та припущення про своє тіло дають змогу обрати мовця. Слово «Янгол» тут

повторюється декілька разів тому задля уникнення тавтології було обрано у деяких випадках замінити це слово на займенник «він».

Лексичні трансформації проілюструємо наступним прикладом:

「せっかくだけど、辞退します」

Переклад «Це чудова пропозиція, але з усією повагою відмовлюся».

В даному випадку перекладеного тексту використано заміну та додавання. Японське слово [секкаку] у даному випадку значить «великі зусилля», тобто контекст такий, що «ти доклав зусиль, щоб мені усе пояснити, але я відмовляюся», тож є можливим замінити це на близьке за смислом словосполучення. Видно, що персонаж Душа використовує [фуцу:кей], про це говорить форма дієслова [да] та сполучник розмовного регістру [кедо]. Але Душа одного разу вдається до [кейго], а саме до [тейнейго] який використовує Янгол. Можна зробити висновку, що своєю відмовою із використанням [шімасу] він або демонструє сарказм, або навпаки, переходить на той самий регістр, що і Янгол, щоб бути почутим. Можна спробувати вдатися до додавання аби підкреслити цю додану ввічливість, використавши словосполучення: «з усією повагою».

Наступний діалог додає до розуміння авторського вибору стратегій ввічливості героїв.

「なぜですか」

Переклад «Чому так?»

「なんとなく」

Переклад «Та якось...»

На нашу думку, при перекладу потрібно намагатися перекладати їх репліки із урахуванням обраними героями позицій та ієрархій та рівнем ввічливості. Так при перекладі такої короткої фрази можна було б просто використати одне слово: «Чому?», але з урахуванням наявності [десу] можна додати ще

одне слово «так», адже чим довший вислів тим, як вважається, він ввічливіший.

Аналіз наступного уривку япономовного твору допомагає краще зрозуміти роль простого стилю мовлення.

ぼくはすでにこの時点で前世の記憶をなくしていた。ぼく、というからは男だったのだろうが、一体どんな男で、どんな人生を送ってきたのか、まったくおぼえていなかった。そのくせ、もう二度とあんな下界にはもどりたくないという、漠然とした浮き世疲れだけが残っていた。

Переклад

У цей момент я вже втратив пам'ять про своє попереднє життя. Мабуть, я був чоловіком, але не пам'ятав, яким я був і яким життям жив. І все-таки все, що залишилося, — це невизначна втома від світу, через яку я ніколи більше не хотів повертатися в той нижній світ.

Цього разу немає потреби та великої можливості підкреслити різницю у їхніх реєстрах ввічливості, адже це слова до самого себе. Українська мова вимагає використання такого прийому як перестановка, адже порядок слів у мовах різний. Тут було об'єднано два речення, хоча можемо тут запропонувати варіант перекладу - розділити їх переклавши слово [сонокусе] як «Через (все) це».

「なんとなく、いやなんです。ぼくとしては今、ぶらっと入ったデパートで突然くす玉が割れて、おめでとう、あなたは来店百万人目のお客さまで、とかなんとか騒がれて、今すぐハワイ旅行に行けだのって強引に押しつけられてる気分なんです。ぼくは家で寝てたいのに」

Переклад

«Чомусь мені це не подобається. Заходиш в універмаг, і раптом велика куля лопає, і багато шуму, привітань, «Ви мільйонний клієнт», і тебе просто

той ж миті відправляють у подорож на Гаваї. А я просто хочу спати вдома».

У цьому перекладацькому випадку нам здалося доречним вдатися до вилучення, переклад здався більш вдалим без [бокутошітеваіма], адже якоїсь важливої інформації не ніс. Але враховуючи реєстр ввічливості було додано трохи експресивності в кінці, і звернення до клієнта у [тейнейго] було перекладено із займенником «ви» українською мовою для адекватної передачі реєстру ввічливості.

Наступне речення «ぼくの訴えを、天使は涼やかに受けとめた」。

Переклад. Янгол сприйняв моє звернення спокійно.

Розуміємо так - коли репліки належать душі, то їхній реєстром є [фуцу:кей]. При перекладі було використано перестановку. Порядок слів від початку був наступним: «Моє звернення янгол спокійно сприйняв».

「あなたの言い分はわかりました。ここだけの話、われわれも抽選という方法には少なからず疑問を抱いているのですよ。しかし、残念ながらボスの決定は絶対です。あなたも、わたしも、だれもボスにはさからえませんが。なんせ万物の父ですから」

Переклад. «Я розумію, що ви говорите. Кажучи між нами, у нас з гори також є сумніви щодо методу лотереї. Але, на жаль, рішення боса є абсолютним. Ні ви, ні я, ніхто інший не може протистояти босу. Зрештою, він батько всього.»

Заміна «сказано лише для цього місця» ([кокодакеноханаші]) на «кажучи між нами». Додавання «з гори» для більшого розуміння того, про кого йде мова. Янгол продовжує використовувати [тейнейго] як граматично ([вакарімашіта, десу]) так і лексично ([аната, вареваре, ваташі]) це обумовлюючи.

Цікавим для аналізу комунікативний стратегій героїв роману є наступний діалог.

そう来られると返す言葉がない。相手が悪すぎる。しゅんとだまりこむぼくに、天使は瑠璃色の瞳を不気味に光らせて、「それに」と言いそえた。

「それに、あなたを待ちうけているのは決して、決して、ハワイのような楽園ではないのですよ」

天使の名はプラプラ。役職はガイドで、現在はぼく担当。ぼくを再挑戦の地に導いていくのが目下の任務だという。

Переклад.

У мене не було слів у відповідь. Мій співрозмовник був не такий простий. Я не зміг нічого сказати.

«До того ж...» Поки я мовчав блакитні очі янгола моторошно засяяли і він сказав:

«Те, що чекає на вас, аж ні трохи не схоже на гавайський рай.»

Ім'я янгола Пурапура. Він гід, що наразі супроводжує мене. Його нинішня місія полягає в тому, щоб привести мене туди, де я зможу використати свій другий шанс.

У діалозі заміна [со:корарерутокаесу] на «у відповідь», адже дослівний переклад не буде ані естетичним, ані зрозумілим. Заміна дієслів з теперішнього часу на минуле (згідно нашої логіки). Заміна «надто поганий/злий» ([варусугіру]) на «не такий простий», адже немає підстав стверджувати, що Янгол був злим. Репліки Янгола все ще лишаться у [тейнейго] тож продовжуємо нашу стратегію використання займенника «ви» щоб хоч якось показати різницю у їхньому мовленні.

しかし一体、再挑戦とはなんなのか？ まったく状況をのみこめていないぼくに、プラプラは出発前、天上界と下界の狭間でざっと説明してくれた。要点をまとめると、こうなる。

Переклад. Але другий шанс щоб що? Через те, що я зовсім не розумів ситуацію, там, між небом і Землею перед тим, як ми вирушили, Пурапура дав мені коротке пояснення, стосовно того, що відбувалося.

У вищезазначеному уривку було задіяно додавання, а саме була використано такий варіант: «стосовно того, що відбувалося», аби стало зрозуміло, що саме пояснював Янгол. Можна було вдатися і до більше короткого варіанту, такого як «усе». Також дослівний переклад «Якщо основні моменти підсумувати, то стане/буде ось так» ми замінили на дієслово в іншій формі та змінили структуру речення з умовного на оповідальне.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

У другому розділі ми проаналізували власний авторський переклад «Різнобарв'я» японської авторки Ето Морі і звернули свою увагу на те яких стратегій можна дотримуватися задля уникнення дослівного перекладу, але збереженню хоча б мінімальних смислів притаманних японській граматиці, а саме рівнів ввічливості. Як було сказано вище, іноді важко зрозуміти в японській мові де саме закінчується граматичний прояв [кейго] і де починається лексичний прояв та навпаки. Українська мова, в силу її типологічної віддаленості від японської мови, не має такої великої палітри граматичних можливостей аби чітко передати різницю у соціальних статусах, ролях, та ставленні, які японська мова так «природньо» демонструє.

Можливості української мови у цьому сенсі обмежені, тож граматичні відповідники, фактично, відсутні. Але, попри це, українській мові також властива ввічливість як така, хоч вона і проявляє себе більшою мірою лексично (певні ввічливі слова, звернення, займенник другої особи множини) та граматично, а саме дієсловами у формі другої особи множини (попри звернення лише до однієї людини) та певні особливі дієслова. Але використання усіх зазначених елементів має бути виправдане контекстом, щоб обрана стратегія не суперечила загальному змісту та не створювала саркастичний тон там, де він не є авторським задумом.

У нашому випадку в книзі представлені [тейнейго] та [фуцу:кей]. [Тейнейго] попри те, що це частина [кейго], тобто це ввічливий реєстр, тим не менш не є занадто ввічливим. Він «передає» та демонструє однакові статуси. Тобто тут було би помилково намагатися перекладати репліки в [тейнейго] використовуючи занадто вишукані та занадто ввічливі слова, вирази та дієслова, які могли б надто підвищити одного (Душу) та знизити іншого (Янгола).

Добре відомо, що коли люди не знають один одного, коли відбувається їх перша зустріч, то перевага надається саме [тейнейго], адже саме цей реєстр є нейтрально-ввічливим без «занадто» та «замало», без «доданої» або «недоданої» шани.

Враховуючи усе це, наші можливості були дещо обмежені (тоді як від самого початку їх не дуже багато враховуючи природу мови), тому нами були використані такі методи як застосування займенника та дієслів у другій особі множини, додавання певних слів, іноді задля збільшення довжини речення (більш довгі еквіваленти вважаються більше ввічливими), іноді задля пояснення (не пов'язаного із ступенем ввічливості).

[Фуцу:кей] у свою чергу є розмовним реєстром, його використовують тоді, коли прояв шани є непотрібним, тобто, коли співбесідники знають один одного, знають свої статуси та вважають один одного рівними, хоч іноді це також може використовуватися і за інших умов, аби навпаки висловити певну зневагу. У книзі ми бачимо, що Душа постійно зверталася до Янгола у [фуцу:кей], тому його репліки-звернення було перекладено займенником та дієсловами у другій особі однини, тобто так щоб повага не виказувалася, тоді як Янгол звертався до душі у [тейнейго], його звернення перекладалися більш ввічливо.

Цікаво, що як тільки Янгол та Душа опинилися на Землі, то реєстр першого одразу ж змінився, уся ввічливість щезла, і Янгол почав спілкуватися із Душею використовуючи той же реєстр, що і сама Душа, а

саме [фуцу:кей], чи то було зроблено із міркувань того, що їхня перша зустріч скінчилася, тому тепер не потрібно бути демонстративно ввічливим. Можливо, це трапилося через те, що Янгол по своїй природі не надто ввічливий, він лише виконував свою роль, дану йому його Босом-Богом, але при перекладі це важко відобразити, адже ні той ні інший не вдавалися до «надто неввічливих слів» (чи виразів), тож і їхній переклад звучить достатньо нейтрально, незабарвлено.

Отже, виходить, що є можливість перекласти мовлення із чітким «ввічливим забарвленням», із змогою збереження цього забарвлення (до певної міри) і у цільовій мові. При цьому, дещо проблематичним є надання певного колориту перекладу, коли усі явні елементи зникли чи відсутні від самого початку, це, на нашу думку, тому, що «хірургічним інструментарієм», який може передавати такі тонкощі, українська мова не володіє.

ВИСНОВКИ

У першому розділі нашого дослідження була узагальнена теоретична інформація стосовно існуючих рівнів ввічливості. Так, за О.П. Фроловим, [кейго] включає чотири певних категорії: 尊敬語 [сонкэйго] (шановна мова), 謙讓語 [кенджью:го] (скромна мова), 丁寧語 [тейнэйго] (ввічлива мова), і 美化語 [бікаго] (прикрашена мова).

Кожний рівень має притаманні цьому регістру слова та конструкції, які у свою чергу висловлюють певні соціально-значущі смисли. Зрозуміло, що для адекватного перекладу потрібно володіти усіма цими рівнями, щоб хоча б навіть зрозуміти з яким рівнем ввічливості потрібно мати справу. Також у цьому розділі були представлені існуючі лексичні та граматичні прийоми перекладу. Вчений В.І. Карабан виділяє наступні перекладацькі прийоми, які поділяються на лексичні трансформації: - конкретизацію значення слова; - додавання слова; - вилучення слова; - заміну слова однієї частини мови на слово іншої частини мови;- перестановку слова, та граматичні трансформації: такі як - заміна частин мови (конверсія), - заміна членів речення, - заміна

типу речення,- синтаксичні перестановки,- членування речень, - об'єднання речень, - додавання, - вилучення, - антонімічний переклад.

У другому розділі ми проаналізували переклад «Різнобарв'я» Ето Морі та звернули свою увагу на перекладацькі стратегії, яких можна дотримуватися задля уникнення дослівного перекладу, але збереженню хоча б мінімальних смислів притаманних японській граматиці, а саме японських рівнів ввічливості.

Найчастіше було використано такі прийоми як додавання та вилучення слова чи слів, перестановки слів, синтаксичні перестановки та антонімічний переклад. Але ці та інші прийоми несуть більшою мірою користь для адекватного перекладу, тоді якщо говорити саме про передачу рівнів ввічливості, то це саме про додавання певних лексем, чи вибір граматики (напр. другої особи множини для передачі шани).

Японська та українська мови є типологічно віддаленими, тож часом здається що можливості української мови «обмежені», а граматичні відповідники, фактично, відсутні. Але, попри це, українській мові також властива своя «ввічливість». Це така ввічливість, яка себе «проявляє» здебільшого лексично (певні ввічливі слова, звернення, займенник другої особи множини).

ГраMATика, а саме дієслова у формі другої особи множини (попри звернення лише до однієї людини) та певні особливі дієслова часто були використані у нашому перекладі.

Зауважимо, що використання усіх вищезазначених елементів має бути виправдане контекстом. Це важливо для того, щоб обрана стратегія не суперечила загальному змісту та не створювала саркастичний тон там, де він не є авторським задумом.

[Тейнейго] - це частина [кейго], тобто це ввічливий регістр, тим не менш не є занадто ввічливим. Він «передає» та демонструє однакові статуси.

Тобто тут було би помилково намагатися перекладати репліки в [тейнейго] використовуючи занадто вишукані та занадто ввічливі слова, вирази та дієслова, які могли б надто підвищити одного (Душу) та занизити іншого (Янгола).

Спільним для українського та японського лінгвопростору є добре відоме правило - якщо люди не знають один одного, коли відбувається їх перша зустріч, то перевага надається саме [тейнейго], адже саме цей регістр є нейтрально-ввічливим без «занадто» та «замало», без «доданої» або «недоданої» шани.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Букрієнко, А.О., Комісаров, К.Ю. (2014). *Теорія і практика перекладу. Японська мова: навч. підр.* (Т.1, с.316). Київ: «Видавничий дім Дмитра Бураго» .
2. Бондаренко І.П. (2012). *Японсько-Український словник*. Київ.
3. Мамрак А.В. (2009). Вступ до теорії перекладу. Київ: «Центр учбової літератури».
4. Гаценко, І.О. (2003). *Класифікація звуконаслідувальних слів української мови*
// *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. (Вип. № 7, с.122-127.
5. Гаценко, І.О. (2003). *Типологічні особливості звуконаслідувальних слів (на матеріалі української, російської та англійської мов*. Київ.
6. Денисова, С.П. (2003). *Етнолінгвістична специфіка полікультурних суспільств* // *Мовні і концептуальні картини світу: збірник наук.праць* (с.74-78) Київ: КНУ.

7. Карабан, В.І. (2001). *Переклад англійської наукової технічної літератури : Навчальне видання, ч.2 Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі*. Вінниця: «Нова книга».
8. Карабан, В.І. (2003). *Теорія і практика перекладу з української мови на англійську. Навч.посібник для ВНЗ*. Вінниця: «Нова книга».
9. Караневич, М. *Прагматично зумовлені лексичні трансформації в англоукраїнському перекладі*. Тернопіль.
10. Комарницька, Т. К., Комісаров К.Ю. (2012). *Сучасна японська літературна мова: теоретичний курс* (Т. 1, с. 190-196, с. 202-210). Київ: «Видавничий дім Дмитра Бураго».
11. Коптілов, В.В. (1971). *Актуальні питання українського художнього перекладу*. Київ: «Видавництво Київського університету».
12. Коптілов, В.В. (1972). *Першотвір і переклад*. Київ, (1972. – 215 с).
13. Коптілов, В.В. (2003). *Теорія і практика перекладу. Навчальний посібник*. Київ: «Юніверс».
14. Корунець, І.В. (2017). *Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник. 5-те вид., виправ. і допов.* Вінниця : «Нова Книга».
15. Максимов, С.Є. (2006). *Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання:навч.посібник*. Київ: «Ленвіт».
16. Муратова, В.Ф. (2014). *Феномен ідіолекту та проблема його перекладу. Наукові записки (Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя)* (кн.3, с.119-122). Сер.: Філологічні науки.

16. Пахомова, Т.А. (2002). *Межкультурная коммуникация и проблемы художественного перевода. Филологічні науки.* Суми: «Вісник Сумського унту», № 4.

18. *Словник української мови: в 11 тт. Ан УРСР. Інститут мовознавства.* Білодід, І.К. (Ред.). (1970-1980). Київ: «Наукова думка», (Т.2, с. 233).

19. 森 絵都 (2007). *カラフル.* 東京.

20. Інтернет ресурс, 森 絵都 (2007). *カラフル.* 東京., режим посилання:

<https://www.sunrise-inc.co.jp/colorful/introduction/index.html>

21. Інтернет ресурс, Японсько-Англійський словник онлайн, режим посилання:

<https://jisho.org/search/%E5%AD%90%E8%82%B2%E3%81%A6>

22. Інтернет ресурс, Японсько-Український словник онлайн, режим посилання:

<https://japanese-words.org/uk>

23. Інтернет ресурс, Японсько-Український словник онлайн, режим посилання:

<https://translate.google.com/?hl=ru&sl=ja&tl=uk&op=translate>

ДОДАТОК 1

Уривок перекладу Д.Сиренка

Різнобарв'я

Моя душа, яка повинна була померти, повільно відходила в якесь темне місце, коли раптом невідомий янгол перегородив мені шлях.

«Вітаю, ви виграли в лотерею!»

Янгол посміхнувся і сказав наступне:

«Ви грішна душа, яка вчинила велику помилку і померла. Оскільки багато людей скоюють самовбивство, наш бос іноді дає шанс душам, які виграли в лотерею повторно кинути виклик. Ви щаслива душа, яка виграла в лотерею!»

Від таких несподіваних слів я був не в захваті. Якби в мене були очі, вони б розширились, якби в мене був рот, він би відвалився. Але я був нічим іншим,

як нематеріальною душею, і мені було цікаво, як я міг розпізнати зовнішність і голос янгола. Він був красивим чоловіком. На вигляд звичайна людина, з трохи високим і струнким тілом, загорнутим у білу тканину. На спині в нього були крила, але німба над головою я не бачив. У будь-якому випадку я сказав йому:

«Це чудова пропозиція, але з усією повагою відмовлюся».

«Чому так?»

«Та якось...»

У цей момент я вже втратив пам'ять про своє попереднє життя. Мабуть, я був чоловіком, але не пам'ятав, яким я був і яким життям жив. І все-таки все, що залишилося, — це невизначна втома від світу, через яку я ніколи більше не хотів повертатися в той нижній світ.

«Чомусь мені це не подобається. Заходиш в універмаг, і раптом велика куля лопає, і багато шуму, привітань, «Ви мільйонний клієнт», і тебе просто тої ж миті відправляють у подорож на Гаваї. А я просто хочу спати вдома».

Янгол сприйняв моє звернення спокійно. «Я розумію, що ви говорите. Кажучи між нами, у нас з гори також є сумніви щодо методу лотереї. Але, на жаль, рішення боса є абсолютним. Ні ви, ні я, ніхто інший не може протистояти босу. Зрештою, він батько всього.»

У мене не було слів у відповідь. Мій співрозмовник був не такий простий. Я не зміг нічого сказати.

«До того ж...» Поки я мовчав блакитні очі янгола моторошно засяяли і він сказав:

«Те, що чекає на вас, аж ні трохи не схоже на гавайський рай.»

Ім'я янгола Пурапура. Він гід, що наразі супроводжує мене. Його нинішня місія полягає в тому, щоб привести мене туди, де я зможу використати свій другий шанс.

Але другий шанс щоб що? Через те, що я зовсім не розумів ситуацію, там, між небом і Землею перед тим, як ми вирушили, Пурапура дав мені коротке пояснення, стосовно того, що відбувалося. Основні моменти підсумовані таким чином:

1) Як вже було сказано раніше, я душа, яка зробила велику помилку у своєму попередньому житті. Зазвичай я ніколи не зміг би знову перевтілитися, але, на щастя, я виграв у лотерею і отримав шанс спробувати ще раз.

2) Другий шанс означає, що я буду знову тренуватися в нижньому світі, де я зазнав невдачі в своєму попередньому житті.

3) Навчання означає, що моя душа проводить певний період часу, позичаючи тіло когось із нижнього світу. Того, чиє тіло я позичатиму та його сім'ю вказує бос Пурапура.

4) Цей тренінг у розмовній мові янголів називається «проживанням у сім'ї».

5) Звичайно, сім'я може бути вдалою, а може і не дуже. Є хороші сім'ї і погані. Деякі сім'ї трагічні, а деякі – комічні. Не обійшлося і без жорстоких сімей. Однак це середовище визначається розміром помилок, які я зробив у своєму попередньому житті, тому я не можу скаржитися (хоч і хочеться...).

6) Під час проживання в родині Пурапура допомагатиме мені, якщо виникнуть проблеми. Однак, якою буде та допомога, залежить від його настрою в конкретний момент.

7) Якщо навчання йде гладко, в якийсь момент я природним чином відновлю пам'ять про своє попереднє життя. У той момент, коли я усвідомлю масштаб своєї помилки, яку скоїв у своєму попередньому житті, проживання в сім'ї закінчиться. Моя душа покине позичене людське тіло,

підніметься на небо та повернеться до циклу реінкарнації. Ура, усі щасливі. (Серйозно?).

— Ну якось так, Макото-кун.

Як тільки лекція закінчилася, у Пурапура почали свербіти крила.

— Ходімо негайно в нижній світ...